

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΓΕΡΜΑΝΙΚΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ¹

Οἱ μετὰ τὸν Σχλεϊερμάχερον θεολόγοι διηρέθησαν εἰς τρεῖς σχολὰς ἢ τάσεις καὶ ἡ διαίρεσις αὕτη ἐξακολουθεῖ μέχρι τῆς στιγμῆς ταύτης. Οἱ μὲν αὐτῶν ἀπετέλεσαν τὴν φιλελευθέραν ἢ κριτικὴν τάσιν, οἱ δὲ τὴν συντηρητικὴν ἢ αὐστηράν καὶ ἄλλοι τὴν μεσάζουσιν. Οἱ τῆς ἐλευθέρας, κριτικῆς, λογικευομένης τάσεως θεολόγοι (liberale, kritische, rationelle freie Theologie) συνεχίζοντες τὰς ὀρθολογικὰς παραδόσεις τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ἀπορρίπτουσι τὸ ὑπερφυσικὸν καὶ σπουδάζουσι νὰ μετενέγκωσι τὸν χριστιανισμόν ἀπὸ τοῦ ἀνατολικοῦ ἢ σημειτικοῦ εἰς τὸν εὐρωπαϊκὸν ἢ ἰαφεθιτικὸν τύπον, ἀπὸ τῆς μορφῆς τῆς φαντασίας εἰς τὴν τῆς λογικῆς ἀκριβείας, νομίζοντες ὅτι τοιοῦτοτρόπως δύναται μόνον νὰ συνδιαλλαγῇ ὁ χριστιανισμὸς μετὰ τῆς προόδου, ἡ πίστις μετὰ τῆς ἐπιστήμης, ἡ θεολογία μετὰ τῆς ὑγιоῦς φιλοσοφίας. Διαφέρουσι δὲ ἐκείνων, πρῶτον καθ' ὅσον κατὰ Σχλεϊερμάχερον εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς ἐκκλησίας καὶ τὴν ἱστορίαν αὐτῆς καὶ τὰς πηγὰς αὐτῆς ἦτοι τὰς Γραφὰς ἀποδίδουσι μεγίστην σημασίαν, καὶ τὴν διδασκαλίαν ἐκείθεν σπουδάζουσι νὰ ἐξάγωσι, διακρίνοντες μεταξὺ οὐσίας καὶ τύπου τῶν δογμάτων, καὶ δεχόμενοι ἐκείνην μὲν ὡς ἀναλλοίωτον ἀλήθειαν, τοῦτον δὲ ὡς μεταβλητὴν μορφήν, καὶ εἴτα καθ' ὅσον προσέρονται εἰς τὰς ἐρεῦνας τῶν οὐχὶ ἐπιπολαίως καὶ ἀπαράσκειοι, ὅπως οἱ ὀρθολογισταὶ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, ἀλλ' ὠπλισμένοι διὰ εὐρυτάτης μαθησεως, καὶ φιλοσοφικῶς καὶ φιλολογικῶς καὶ ἱστορικῶς καλῶς μειονότητα εἶναι τὰ πανεπιστήμια τῆς Γένης, τῆς Ἐδελβέργης καὶ τῆς Ζυρίχης. Οἱ κορυφαῖοι τῆς σχολῆς ταύτης εἶναι ὁ Δὲ Βέττε, ὅστις κατὰ τὸν φιλόσοφον Φρεῖς ἐθεώρει τὰ δόγματα ὡς καλαιοθητικὰ σύμβολα θρησκευτικῶν ἐννοιῶν, ἐφημίσθη δὲ διὰ τῆς ἐρμηνείας τῆς Κ. Δ., τῆς εἰσαγωγῆς του, τῆς ἐβραϊκῆς ἀρχαιολογίας του καὶ τῆς δογματικῆς καὶ ἠθικῆς του· ὁ Χάξε εὐφρόεστατος θεολόγος καὶ γλαφυρώτατος ὡς συγγραφεὺς, συγγράψας τὴν τελειοτέραν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν μετὰ Θουκυδιδείου πυκνότητος καὶ κατὰ πραγματικὴν ἔκθεσιν, πρὸς τοῦτοις βίον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, Δογματικὴν, Πολεμικὴν καὶ πλείστα ἄλλα· ὁ Ρῦκερτ ὁ συγγράψας ἐρμηνείας εἰς τὴν Γραφήν· ὁ Σχέγκελ ὁ διὰ τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ «Ὁ χαρακτήρ τοῦ Χριστοῦ» (Charakterbild Jesu) ἐγείρας μέγιστον θόρυβον, ἐκδοὺς δὲ τὸ ὠφελιμώτατον Γραφικὸν λεξικὸν καὶ ἄλλα ἔργα· ὁ Χόλτξμανν, ὁ φημισθεὶς διὰ τοῦ συγγράμματός του «Ὁ Ἰουδαϊσμός καὶ ὁ

Χριστιανισμός», τῆς Εἰσαγωγῆς του εἰς τὴν Κ. Δ. καὶ τῶν Ἑρμηνειῶν του· ὁ Σβάρτζ ὁ ὡς ἐξοχος ἐκκλησιαστικὸς ῥήτωρ γνωστός καὶ ὡς συγγραφεὺς τῆς Οὐσίας τῆς θρησκείας καὶ τῆς ἱστορίας τῆς προτεσταντικῆς θεολογίας· ὁ Βοὺνξεν ὁ ἐκδοὺς ἐρμηνείαν εἰς ὁλόκληρον τὴν Γραφήν· ὁ Σβέϊτξερ, ὁ Βεϊδερμανν καὶ ὁ Λάγγ δεινοὶ δογματικοί· ὁ φιλοσοφικώτατος Πφλείνδερερ, ὁ συντάξας τὴν ἀρίστην φιλοσοφίαν τῆς θρησκείας, ἐγχειρίδιον δογματικῆς καὶ ἠθικῆς, καὶ περὶ τοῦ ἀρχαίου χριστιανισμοῦ καὶ περὶ τοῦ ἀποστόλου Παύλου· καὶ ὁ βαθὺς Αἰβίος ἐκδοὺς δογματικὴν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Σχλεϊερμάχερου.

Οἱ συντηρητικοί, αὐστηροὶ λουθηρανοὶ θεολόγοι ἀποτελοῦσι τὴν δευτέραν σχολὴν τὴν καλουμένην καὶ ὀρθόδοξον ἐν Γερμανίᾳ δηλ. ἐκφράζουσιν πιστῶς τὸν ὀρθόδοξον λουθηρανισμόν (orthodoxe Richtung). Οἱ θεολόγοι οὗτοι θεωροῦσιν ὡς ἀποπλάνησιν πᾶσαν τὴν μετὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα ἀνάπτυξιν τῆς γερμανικῆς θεολογίας καὶ εὐρίσκουσι τὴν σωτηρίαν αὐτῆς εἰς τὴν ἐπιστροφὴν εἰς τὸν αὐστηρὸν λουθηρανισμόν τοῦ ΙΣ' καὶ ΙΖ' αἰῶνος, εἰς τὰς ιδέας δηλ. τοῦ Λουθήρου, τοῦ Μελάγχθωνος, τῶν συμβολικῶν λουθηρανικῶν βιβλίων καὶ τῶν σχολαστικῶν λουθηρανῶν τοῦ ΙΖ' αἰῶνος Χευνίτζιου, Καλωβίου, Χουττέρου καὶ λοιπῶν. Οἱ θεολόγοι οὗτοι εἶναι οἱ ἀντίποδες τῶν φιλελευθέρων, περὶ ὧν ἀνωτέρω ὁ λόγος. Οἱ φιλελεύθεροι ὠθοῦσι πρὸς τὰ πρόσω· οὗτοι σύρουσι πρὸς τὰ ὀπίσω. Ἐκείνοι θαυμάζουσι τὴν ἐπιστημονικὴν πρόδον τῶν νεωτέρων χρόνων καὶ νομίζουσιν ὅτι εἶναι δυνατόν καὶ πρέπει νὰ συνδιαλλαγῇ ὁ χριστιανισμὸς πρὸς αὐτήν· οὗτοι νομίζουσιν, ὅτι ὁ νεώτερος κόσμος εὐρίσκειται ἐν τῇ ὁδῷ τῆς ἀποπλάνησεως ἀπὸ τῆς εὐθείας ὁδοῦ καὶ οὐδεμία συνδιαλλαγὴ εἶναι δυνατόν μετὰ τῶν νέων ιδεῶν. Τὸ σύνθημα τῶν πρώτων εἶναι «ἐμπρός!», τῶν δευτέρων εἶναι «ὀπίσω!» Ἄς μὴ νομίσῃ τις ὅμως ὅτι οἱ συντηρητικοὶ οὗτοι εἶναι ἀπαίδευτοί ἢ ἡμιμαθεῖς τινες ἄνδρες. Τουναντίον πολλοὶ ἐξ αὐτῶν εἶναι πολυμαθέστατοι, ἀμιλλώμενοι κατὰ τοῦτο πρὸς τοὺς ἀντιπάλους τῶν. Τὸ ὑπερφυσικὸν ἐν τῇ Γραφῇ καὶ ἐν τῇ δογματικῇ διδασκαλίᾳ καὶ τὰ δόγματα τῶν συμβολικῶν βιβλίων εἶναι αἱ ἀρχαὶ ὑπὲρ τῶν ὁποίων ἀγωνίζονται δι' ὅλων τῶν φώτων τῶν νεωτέρων χρόνων. Κέντρα δὲ αὐτῶν εἶναι τὰ Πανεπιστήμια τῆς Ἐρλάνγης, τῆς Λειψίας καὶ τοῦ Ρόστοκ. Ὁ κορυφαῖος αὐτῶν εἶναι ὁ ἄλλοτε ἐν Ἐρλάνγῃ καθηγητὴς Χόφμανν, ὁ συγγράψας πεφημισμένα συγγράμματα «Προφητεῖαν καὶ Πλήρωσιν» καὶ «Ἀποδείξιν ἐκ τῆς Γραφῆς». Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἔργον εἶναι ἐρμηνεία πάσης τῆς Κ. Δ. Ὁ Δέλιτσχ ἡσχολήθη ἰδίως εἰς τὴν Π. Δ., ἐρμηνεύσας πολλὰ βιβλία αὐτῆς, συνέγραψε δὲ ὁ αὐτὸς καὶ Γραφικὴν ψυχολογίαν, ἀπολογητικὴν

καὶ ἄλλα. Ὁ *Θωμάσιος*, ὁ *Φιλίππος*, ὁ *Λουθάροδος*, ὁ *Κάνης* καὶ ὁ *Μάρτενσεν* εἶναι οἱ δογματικοὶ τῆς Σχολῆς. Ὁ *Έγγστεμβεργ* εἶναι ὁ φανατικωτάτος ὀπαδὸς τῆς τάσεως ταύτης, ὅστις διὰ τοῦ περιοδικοῦ αὐτοῦ «τῆς εὐαγγελικῆς ἐκκλ. ἐφημερίδος» ἐπέτεθη σφοδρότατα κατὰ τῶν ἀντιπάλων, προλέγων προφητικῶς καταστροφὴν τοῦ νεωτέρου κόσμου, διότι καταλιπὼν τὴν ἀρχαίαν πίστιν ἀκολουθεῖ τὴν ψευδῆ σοφίαν τῶν ἀνθρώπων. Ὁ *Άρλες* ἐν τῷ αὐτῷ πνεύματι ἐξέδωκεν ἐρμηνείαν εἰς τὴν πρὸς Ἑφραίμους ἐπιστολὴν, Ἑγκυκλοπαίδειαν καὶ Ἑθικήν, ὁ *Γκέρικε* Ἑκκλ. ἱστορίαν, χριστ. ἀρχαιολογίαν καὶ Συμβολικὴν, ὁ δὲ *Φράγκ* ἀπολογία.

Τὴν τρίτην σχολὴν ἀποτελοῦσιν οἱ μεσάζοντες θεολόγοι (*Vermittlungstheologen*) οἱ οὕτως ὀνομασθέντες διότι ἴστανται μέσοι μετὰ τῶν δύο ἄλλων σχολῶν καὶ νομίζουσιν, ὅτι αὐτοὶ βαδίζουσι τὴν ὀρθοτέραν ὁδόν, τὴν μέσην, ἔχοντες ὅ,τι καλὸν ἔχει ἐκάστη τῶν ἄλλων δύο σχολῶν, ἀποφεύγοντες δὲ ὅ,τι κακὸν ὑπάρχει ἐν ἐκάστῃ αὐτῶν. Πρὸς τοὺς ὀρθοδόξους ἡ συντηρητικὸς συμφωνοῦσι καθ' ὅσον ὑποστηρίζουσι καὶ αὐτοὶ τὸ ὑπερφυσικόν καὶ τὰ δόγματα τῆς ἐκκλησίας τῶν κατὰ τὸ οὐσιώδες αὐτῶν μέρος, διαφωνοῦσιν ὅμως πρὸς αὐτοὺς, καθ' ὅσον φρονοῦσιν ὅτι ἡ ἐκκλησία τῶν δὲν ἔμεινε στάσιμος ἀπὸ τοῦ 15^{ου} αἰῶνος, οὐδὲ ἡ διδασκαλία τῆς περιλαμβάνει μόνον ἐν τοῖς συγγράμμασι τῶν μεταρρυθμιστῶν, τῶν συμβολικῶν βιβλίων καὶ τῶν πρώτων αὐτῆς δογματικῶν, ἀλλὰ συμφώνως πρὸς τὴν ἔκτοτε ἀνάπτυξιν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος ἀνεπτύχθη καὶ αὕτη καὶ διὰ τοῦτο σήμερον δέον νὰ διατυπῶται συμφώνως πρὸς τὴν νῦν κατὰστασιν τῶν πνευμάτων. Ἡ ἐπιστημονικὴ ἀνάπτυξις τοῦ γερμανικοῦ καὶ ἐν γένει τοῦ εὐρωπαϊκοῦ λαοῦ κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας κατ' αὐτοὺς οὐ μόνον δὲν εἶναι ἀξιοθρήνητος ἀποπλάνησις, ἀλλὰ τὸναντίον εἶναι πρόοδος καὶ ἀληθὴς ἀνάπτυξις τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, ἐφ' ἣ δέον νὰ σεμνύνηται ὁ εὐρωπαϊκὸς κόσμος. Μετὰ τῆς νεωτέρας ταύτης ἀναπτύξεως πρέπει νὰ συνδυάζηται ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία, λαμβάνουσα ἐξ αὐτῆς καὶ προσοικειουμένη ὅσα στοιχεῖα εἶναι αὐτῇ σύμφωνα. Ὡς πρὸς τὸ τελευταῖον λοιπὸν τοῦτο εἶναι σύμφωνοι οἱ μεσάζοντες πρὸς τοὺς φιλελευθέρους, διαφωνοῦντες μόνον αὐτοῖς κατὰ τοῦτο, ὅτι δὲν ἐννοοῦσι νὰ ποιῶσι τοσαύτας παραχωρήσεις εἰς τὸ νεώτερον ἐπιστημονικόν πνεῦμα, ὡς ἐκεῖνοι, ἀλλ' ὑπερμαχοῦσι τοῦ ὑπερφυσικοῦ χαρακτῆρος τῆς ἀποκαλύψεως. Ἡ στάσις τῶν ὅμως πρέπει νὰ ὁμολογήσῃ τις, ὅτι ἔχει τι τὸ ἀμφίβολον καὶ κυμαινόμενον καὶ μετέωρον. Ἡ ἀποκάλυψις τῆς Γραφῆς εἶναι λέγουσι θείας ἀρχῆς, ἀλλ' ὅμως διερχομένη διὰ τῆς συνειδήσεως τῶν συγγραφέων αὐτῆς κατ' ἀνάγκην λαμβάνει μορφήν ἀνθρωπίνην

καὶ δὲν δύναται νὰ ἀποφύγῃ τὴν ἀνθρωπίνην ἀτέλειαν. Ὁ χριστιανισμὸς φρονοῦσιν ὅτι εἶναι κατὰ τὴν οὐσίαν θεῖος, ἀλλὰ κατὰ τὴν μορφήν ἀνθρώπινος. Οὕτω κυμαίνονται μετὰ τῶν δύο ἄκρων καὶ ὅ,τι θεωροῦσιν ὡς προτέρημα, κατηγορεῖται εἰς αὐτοὺς παρὰ τῶν ἄλλων ὡς ἀτέλεια, ὡς ἀσυνέπεια, ὡς θεωρία μέχρι τοῦ μέσου τῆς ὁδοῦ χωροῦσα καὶ μὴ φθάνουσα εἰς τὸ τέρμα. Ἡ σχολὴ αὕτη ἡ ἀριθμοῦσα σήμερον τοὺς πλείστοις θεολόγους καὶ ἐπικρατοῦσα ἐν τοῖς πλείστοις Πανεπιστημίσις, ἔχει κέντρα αὐτῆς πρὸ πάντων τὰ Πανεπιστήμια τοῦ Βερολίνου, τῆς Τυβίγγης καὶ τῆς Ἀλλης. Οἱ κορυφαῖοι τῶν μεσάζοντων τούτων θεολόγων εἶναι οἱ ἐξῆς. Ὁ *Θόλουκ*, καθηγητῆς ἐν Ἀλλῃ ἐπὶ μακρὰ ἔτη, πολυμαθέστατος ἀνὴρ, συγγράψας ἐρμηνείας διαφόρων βιβλίων τῆς Γραφῆς, ἀπολογητικὰ καὶ ἄλλα ἔργα. Ὁ *Λάγγε* ἐφημίσθη διὰ τοῦ Βίου τοῦ Ἰησοῦ, τῆς εἰς ὁλόκληρον τὴν Γραφὴν πρακτικωτάτης ἐρμηνείας του καὶ τῆς δογματικῆς του. Ὁ *Σάκκ* ἔγραψεν ἀπολογητικὴν. Ὁ *Χάγευβαχ* θεολογικὴν ἐγκυκλοπαίδειαν καὶ ἐκκλ. ἱστορίαν, ἱστορίαν τῶν δογμάτων καὶ λειτουργικὴν. Ὁ *Λύκε* ἐρμηνείας. Ὁ *Βλέεκ* εἰσαγωγὴν κριτικωτάτην εἰς τὴν Ἀγίαν Γραφὴν. Ὁ *Μύλλερ* συνέταξεν ὀγκώδες σύγγραμμα ἐν 2 τόμοις Περὶ ἀμαρτίας, ἐν ᾧ ἀποδέχεται ἡ γνώμην ἐκ τοῦ Πλατωνισμοῦ εἶχε λάβει καὶ διδάξει καὶ ὁ Ὡριγένης περὶ πτώσεως τῶν ψυχῶν ἐν ἄλλῳ τινὶ κόσμῳ. Ὁ *Οὐλμαν* συνέγραψε περὶ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ, περὶ τῶν Μεταρρυθμιστῶν πρὸ τῆς μεταρρυθμίσεως, περὶ τῆς Οὐσίας τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ περὶ ἀναμαρτησίας τοῦ Ἰησοῦ. Ὁ *Τρέστεν* Δογματικὴν. Ὁ *Δόρνερ* Διδασκαλίαν περὶ τοῦ προσώπου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὁ *Δόρνερ* ἐκφράζει ἐν τῷ συγγράμματι τούτῳ ἰδιόρρυθμον ὅλως διδασκαλίαν περὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτι δηλ. κατὰ μικρὸν ἡ θεότης μετεδόθη τῷ Χριστῷ, καθ' ὅσον ἀπέβαινε δεκτικὸς αὐτῆς. Ἦτο δὲ ὁ Χριστὸς οὐχὶ ἄτομόν τι, ἀλλὰ καθολικὸς ἄνθρωπος. Ὁ *Λεϊβνερ* συνέταξε δογματικὴν. Ὁ *Ρύθε* ὑπῆρξε πρωτοτυπώτατος καὶ ἰδιοτυπώτατος θεολόγος, ἀποκλίνων εἰς τὸν μυστικισμόν. Ὅταν ὁ χριστιανισμὸς κατὰ μικρὸν ἐν τῇ φορᾷ τῶν αἰώνων διεισδύσῃ τελείως τὴν ἀνθρωπίνην κοινωνίαν καὶ τὸ κράτος τελείως χριστιανισθῇ, θέλει κατ' αὐτὸν τότε συνταυτισθῇ μετ' αὐτοῦ ἡ ἐκκλησία ἡ συγχωνευθῇ ἐν αὐτῷ. Ἐδέχετο δὲ αἰωνίαν τὴν δημιουργίαν ὡς ἄλλοτε ὁ Ὡριγένης. Πρὸ τοῦ παρόντος ὑπῆρξεν ἄλλος κατ' αὐτὸν κόσμος καὶ μετὰ τὸν παρόντα θά πλάσθῃ νέος. Οἱ ἄγγελοι καὶ δαίμονες ὑπῆρξαν ἄνθρωποι κόσμων παρελθόντων. Εἰς τὸν θεοσοφικὸν μυστικισμόν ἀπέκλινε καὶ ὁ *Βέκκ*, ὅστις ἐπίστευεν ὅτι ἐτέλει ὑπὸ ἄμεσον ἐπενέργειαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ μόνον ἀπὸ τῆς ἀμέσου

ταύτης θείας ἐνεργείας προσεδόκα τὴν σωτηρίαν τῆς ἐκκλησίας του. Ὁ *Ῥίτσχλ*, ἐπισημότατος θεολόγος, ἰδρυτὴς γενόμενος ἰδίας σχεδὸν σχολῆς, συνέγραψε σύγγραμμα «περὶ ἀπολυτρώσεως καὶ ἀγιασμοῦ», κατὰ Κάντιον θεωρῶν ἀναποδείκτους φιλοσοφικῶς τὰς θρησκευτικὰς ἀληθείας, αἰτίνες στηρίζονται μόνον ἀπλῶς ἐπὶ τῆς πίστεως τῆς ἐκκλησίας, μηδενὸς ἄλλου στηρίγματος δεόμεναι. Ὁ *Χάρνακ*, ὁ φημισθεὶς διὰ τῆς Ἱστορίας τῶν Δογμάτων εἶναι *Ῥίτσχλιανός*. Ὁ *Βέϊσχλαγ* ἐν Ἄλλῃ ὁ συγγραφεὺς Βίον τοῦ Ἰησοῦ καὶ ἄλλα ἔργα εἶναι ἀνὴρ πνευματώδης καὶ μερίστην ἐξασκεῖ ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν θεολογικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων διὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς του ἐφημερίδος. Ὁ *Βέϊσσε*, ὁ *Μαρχεϊνέκε* καὶ ὁ *Δάουβ* συνέγραψαν φιλοσοφικὰς δογματικὰς, ἀναμεινύοντες τὰ νεώτερα φιλοσοφικὰ συστήματα μετὰ τοῦ χριστιανισμοῦ. Ὁ τελευταῖος μάλιστα, ὁ *Δάουβ*, κατὰ τὰς διαφορὰς ἐκδόσεις τῆς δογματικῆς του ἡκολούθησε κατ' ἀρχὰς τὸν Κάντιον, εἴτα τὸν *Φίχτε*, εἴτα τὸν *Σχελίγγιον* καὶ τέλος τὸν *Ἐγελον*!

Μέχρι τοῦδε διακρίνοντες τοὺς γερμανοὺς θεολόγους εἰς τρεῖς σχολάς, εἶχομεν ὑπ' ὄψιν κυρίως τὰ δογματικὰ αὐτῶν ἔργα καὶ φρονήματα. Πρὶν ἢ δώσωμεν τέλος εἰς τὴν μελέτην ταύτην προσθέτομεν ὀλίγα τινὰ περὶ τῶν ἐργασιῶν τῶν Γερμανῶν θεολόγων τῶν ἀναφερομένων ἰδίως εἰς τὴν ἐξήγησιν τῆς Γραφῆς καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν. Ἦδη ἐν ἀρχῇ τοῦ λόγου ἡμῶν παρετηρήσαμεν, ὅτι ἡ Γερμανικὴ θεολογία ἀπὸ τῆς πρώτης ἐμφανισέως της ἰδιάζουσας προσοχὴν ἔστρεψεν εἰς τὴν ἔρευναν τῆς Ἀγίας Γραφῆς, τῆς κηρυχθείσης μόνης πηγῆς τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας. Ἀλλ' ἰδίως κατὰ τὸν παρόντα αἰῶνα ἐγένοντο ὑπὸ τῶν γερμανῶν θεολόγων ἀληθῶς καταπληκτικαὶ ἐργασίαι ἀφορῶσαι εἰς τὴν μελέτην τῆς ἐβραϊκῆς καὶ τῆς γλώσσης τῆς Κ. Δ., εἰς τὴν ἐκδοσιν τῶν ἱερῶν κειμένων, εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς γνησιότητος τῶν βιβλίων τῆς Γραφῆς, εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ περιεχομένου ἐν γένει αὐτῶν καὶ τὴν ἱστορίαν τὴν ἐν αὐτοῖς. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐκδόσεων τῶν ἱερῶν κειμένων, τῶν εἰσαγωγῶν εἰς τὴν Ἀγίαν Γραφήν, τῶν ἐρμηνειῶν ἢ ὁλοκλήρου τῆς Γραφῆς ἢ διαφορῶν βιβλίων αὐτῆς εἶναι αὐτὸ τοῦτο ἄπειρος. Τὸ πρῶτον παρὰ τοῖς γερμανοῖς θεολόγοις ἡ ἐξήγησις τῆς Γραφῆς καταλιποῦσα τὰς αὐθαίρετους μυστικὰς ἐρμηνείας τῶν μεσαιωνικῶν θεολόγων, κατέστη σῶφρων καὶ λογικὴ, ἐπικρατησάσης ἐν αὐτῇ τῆς κριτικῆς, δηλ. γραμματικῆς καὶ ἱστορικῆς ἐρμηνείας. Ἰδίως δὲ διεκρίθησαν ἐπὶ τοῦ πεδίου τούτου οἱ ἐπόμενοι. Ὁ *Βίνερ* συνέγραψε τὴν τελευταίαν Γραμματικὴν τῆς Κ. Δ. καὶ Γραφικὸν λεξικόν, ὁ δὲ *Γεξένιος* τὴν ἀρίστην ἐβραϊκὴν γραμματικὴν καὶ ἐβραϊκὸν λεξικόν. Ὁ γνωστός

Τίσχενδορφ ἐποίησε τὰς ἀρίστας ἐκδόσεις τῆς Κ. Δ. καὶ τῆς μεταφράσεως τῶν Ὁ'. Ὁ *Χούπφελ* ὁ *Ἰλγενφελδ* καὶ ὁ *Βεϊτσέκερ* ἡσχολήθησαν εἰς τὴν ἐρμηνείαν διαφορῶν βιβλίων τῆς Γραφῆς. Ἐν πνεύματι κριτικῷ καὶ φιλελευθέρῳ ἡρμήνευσαν ὁλόκληρον τὴν Π. Δ. συνεργασθέντες ὁ *Χίτςιγ*, ὁ *Κνύβελ*, ὁ *Φρόϊσχε*, ὁ *Γρίμμ*, τὴν δὲ Κ. Δ. ὁ *Δὲ Βέττε*, καὶ τελευταῖον ὁ *Χόλτξμανν* μετὰ τοῦ *Λιψίου* καὶ ἄλλων. Τοῦναντίον ἐν συντηρητικῷ πνεύματι εἶναι συντεταγμένοι αἱ ἐρμηνεῖαι τοῦ *Δέλιτςχ*, *Κέιλ*, *Τοῦχ* καὶ *Μέυερ*. Θαυμάσια ἔργα εἶναι καὶ αἱ εἰς ὁλόκληρον τὴν Ἀγίαν Γραφήν ἐρμηνεῖαι τοῦ *Ῥένς*, τοῦ *Βοῦνσεν* καὶ τοῦ *Λάγγε*. Μέγαν θόρυβον ἤγειρεν ἐν Γερμανίᾳ διὰ τὰς τολμηρὰς ὑπερκριτικὰς γνώμας περὶ τῆς Κ. Δ. ὁ *Βάουρ*, ὁ ἰδρυτὴς τῆς *Τυβιγγιανῆς* σχολῆς, ἐξ ἧς ἐξῆλθε καὶ ὁ *Στράους* καθ' οὗ μετὰ τὴν ἐκδοσιν τοῦ ἔργου του «Βίος τοῦ Ἰησοῦ» ἀντεπεξῆλθον πάντες σχεδὸν οἱ κορυφαῖοι θεολόγοι τῶν διαφορῶν θεολογικῶν τάσεων, ἀποδείξαντες, ὅτι αἱ ὑπερβολικαὶ ἀμφιβολίαι καὶ οἱ ἄμετροι δισταγμοὶ καὶ αὐτοῦ καὶ τοῦ *Βάουρ* περὶ τῆς γνησιότητος τῶν βιβλίων τῆς Κ. Δ. καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς ἱστορουμένων ὑπηγορευθήσαν ὑπὸ ἄκρου σκεπτικισμοῦ. Διὰ τοιοῦτου σκεπτικισμοῦ ἐξεταζόμεναι καὶ ἡ ἐλληνικὴ καὶ ῥωμαϊκὴ ἱστορία θὰ ἀπεδεικνύοντο ὡς περιέχουσαι μὴ γενόμενα πράγματα. Ἰδίως ἐπολέμησαν τελεσφόρως τὸν *Βάουρ* καὶ *Στράους* ὁ *Νέανδρος*, ὁ *Ἐβραορδ*, ὁ *Λάγγε*, ὁ *Κράββε*. Καὶ ἐξ αὐτῶν δὲ τῶν μετρίων φιλελευθέρων ὁ *Χάζε*, ὁ *Χάουσορθ*, ὁ *Κέιμ* καὶ ὁ *Σχένκελ* πραγματευθέντες ἐν σπουδαϊοτάταις συγγραφαῖς τὰ κατὰ τὸν βίον τοῦ Κυρίου καὶ τῶν ἀποστόλων καὶ τὴν σύγχρονον τῇ Κ. Δ. ἱστορίαν, ἐζήτησαν νὰ ἀποφύγῃσι τὰς παρεκτροπὰς καὶ ὑπερβολὰς τῆς *Τυβιγγιανῆς* Σχολῆς. Ἄλλοι τέλος ἡσχολήθησαν εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ, οἷον ὁ *Ἐβαλδ*, ὁ *Ῥένς*, ὁ *Κύνεν* καὶ ὁ *Βελλχάουζερ*.

Τέλος ἐκκλιέργησαν σπουδαίως οἱ γερμανοὶ θεολόγοι καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν καὶ προήγαγον αὐτὴν τὰ μέγιστα διὰ τῶν ἐρευνῶν αὐτῶν. Πρῶτον οἱ γερμανοὶ θεολόγοι εἰσήγαγον εἰς τὴν ἔρευναν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας τὴν κριτικὴν, τὴν ἐξέτασιν δηλ. τῆς γνησιότητος τῶν πηγῶν, τὸν ἔλεγχον τῆς ἀξιοπιστίας τῶν ἱστορικῶν μαρτυριῶν, τὴν διάκρισιν τῶν ἀπλῶν φημῶν καὶ θρυλλημάτων ἀπὸ τῶν πραγματικῶν γεγονότων καὶ τὴν ἔρευναν τῶν αἰτίων, τῶν ἀφορμῶν καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν ἱστορικῶν γεγονότων. Πρῶτος ὁ *Μόσχειμ* εἰσήγαγε τὸ κριτικὸν τοῦτο πνεῦμα ἐν τῇ ἐκθέσει τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας, ὅστις πρῶτος καταλίπων τὴν κατὰ αἰῶνας μηχανικὴν διαίρεσιν ἀπέδεξε τὴν κατὰ περιόδους φυσικὴν διαίρεσιν. Εἰς τὴν ἐμβριθῆ ἔρευναν τῶν ἐκκλησ. ἱστορικῶν ζη-

τημάτων συνετέλεσε τὰ μέγιστα καὶ ὁ Σέμελερ διὰ τῶν εὐφυεστάτων αὐτοῦ μονογραφιῶν. Τοῦ Σχροϊκ ἡ κολοσσαία ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία ἐν 45 τόμοις δεικνύει τὴν γερμανικὴν ὑπομονὴν καὶ ἐπιμονὴν ἐν τῇ ἐπιστημονικῇ ἐργασίᾳ. Τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας τοῦ Σμιθ ἐπαινεῖται ἡ ἀντικειμενικὴ ἐκθεσις, μετὰ πολλῆς δὲ κρίσεως εἶναι γεγραμμένον καὶ τὸ ἔργον τοῦ Ἑγγέλχαρτ. Ἀλλὰ οἱ ἄνδρες, οἵτινες πρὸ πάντων διεκρίθησαν ἐν τῷ κλάδῳ τούτῳ καὶ τῶν ὁποίων τὰ ἔργα εἶναι πρότυπα ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας καὶ πηγαὶ ἀκένωτοι τῆς λύσεως πλείστων ζητημάτων τὴν ἱστορίαν τῆς ἐκκλησίας ἀφορώντων ὑπῆρξαν ὁ Γκίτσελερ, ὁ Νεάνδρος καὶ ὁ Χάτζε. Ὁ Γκίτσελερ ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ του ἱστορίᾳ ἐξ 7 τόμων περιέλαβεν ὑπὸ τὸ κείμενον τὰς κυριωτέρας τῶν πηγῶν, οὕτως ὥστε ἀναπληροῖ ὁλόκληρον πολλὰκις βιβλιοθήκην, ἐνέκυψε δὲ ὡς οὐδεὶς ἄλλος εἰς τὰς πηγὰς, καὶ εἶναι κριτικώτατος καὶ γλαφυρὸς συγγραφεύς. Ὁ Νεάνδρος ἐλέγχει ἐν τῇ ἱστορίᾳ του (ἐκ 10 τόμων) σπανίαν πολυμάθειαν, ὣν ἀληθῶς θαῦμα μνήμης. Ἀπέκτησε δὲ τὴν πολυμάθειαν ταύτην διὰ τῆς ἀδιαλείπτου σπουδῆς. Ὁ Νεάνδρος ἦτο τύπος γερμανοῦ σοφοῦ ἀφωσιωμένου ἐξ ὅλης διανοίας καὶ καρδίας εἰς τὴν ἐπιστήμην του. Ὁλόκληρος ὁ κόσμος δι' αὐτὸν ἦτο τὸ γραφεῖόν του. Ἦτο ἐν γένει χαρᾷ ἐξοχος, τιμώμενος σχεδὸν ὡς ἅγιος, καὶ διὰ τοῦτο κληθεὶς ὁ μοναχὸς ἡ κατ' ἄλλους ὁ πατὴρ τῆς προτεσταντικῆς ἐκκλησίας. Οὐδεὶς ἄλλος ἐν ταῖς ἡμέραις του διδάσκων εἰλκυεν ὅσους αὐτὸς ἀκροατάς, οἵτινες ἐκρέμαντο πάντοτε ἀπὸ τῶν χειλέων του. Ὁ Νεάνδρος ἀκολουθῶν τὸν Σχλεϊερμάχερον ἐθεώρει τὸν χριστιανισμόν οὐχὶ ἀπλῶς ὡς νέαν τινὰ διδασκαλίαν, ἀλλὰ πρὸ πάντων ὡς νέαν ἠθικὴν ζωὴν, ἣτις διεισέδυσε κατὰ μικρὸν καὶ διεισδύει τὸν κόσμον καὶ ἠθικῶς ἀναμορφοῖ αὐτόν. Διὰ τοῦτο ἐν τῇ ἱστορίᾳ του πρὸ πάντων προσέχει εἰς τὴν ἐκάστοτε ἐπιρροὴν τοῦ χριστιανικοῦ πνεύματος ἐπὶ τῶν ἡθῶν καὶ ταῦτα μετ' ἀγάπης πρὸ πάντων περιγράφει, ὀλιγωτέραν προσοχὴν δίδων εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν δογμάτων καὶ τῶν θρησκευτικῶν διενέξεων καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς κατὰ μικρὸν διαμορφώσεως τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ πολιτεύματος καὶ τῆς χριστιανικῆς λατρείας. Ὁ τρίτος τῶν κορυφαίων τούτων εἶναι ὁ περίφημος Χάτζε, ὁ πρὸ μικροῦ ἐννενηκοντούτης ἀποθανών, ἀφ' οὗ πρὸ ὀλίγου εἶχε τελέσει τὴν πεντηκονταετηρίδα τῆς καθηγησίας του, διδάξας 100 ἐξάμηναι. Ὁ Χάτζε εἶναι ὁ ἄριστος τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἱστορικῶν, ὁ κορυφαῖος τῶν κορυφαίων, ἐνῶν πολλὰ προτερήματα, εὐρυτάτας γενικὰς γνώσεις, πολυμάθειαν θεολογικὴν ἔκτακτον, ἀμεροληψίαν ἀληθοῦς ἱστορικοῦ, κρίσιν ὑγιεστάτην, καλαιοθησίαν σπανίαν, φαντασίαν ζωηράν καὶ σφύρον, ὕψος κλασικόν καὶ ἄφθονον πνεῦμα τὸ

παρὰ τοῖς Γάλλοις esprit λεγόμενον ἐν μεγίστῳ βαθμῷ, ὅπερ σπανιώτατον παρὰ Γερμανοῖς. Ἐξέδωκε τὸ πρῶτον ἐγχειρίδιον ἐκκλησι. ἱστορίας, τελευταῖον δὲ μεγάλην ἐκκλ. ἱστορίαν εἰς 6 τόμους. Ὁ Χάτζε παρακολουθεῖ τὴν ἀντικειμενικὴν βαθμιαίαν ἐξέλιξιν τοῦ χριστιανικοῦ πνεύματος ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἐκκλησίας καὶ γνωρίζει ὅσον οὐδεὶς ἄλλος νὰ εἰσδύῃ εἰς τὸ πνεῦμα ἐκάστης ἐποχῆς καὶ ἐξ αὐτῆς νὰ κρίνῃ καὶ τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πράγματα. Τὴν ἀμεροληψίαν καὶ ἱστορικὴν δικαιοσύνην του ἐθαύμασαν καὶ αὐτοὶ οἱ καθολικοί. Ὑπερέχει δὲ τοῦ Γκίτσελερ καὶ Νεάνδρου, διότι καὶ τὸ ὕψος αὐτοῦ εἶναι καλλιπέστερον, καὶ ἐμβαθύνει πλείοτε εἰς τὰ πράγματα καὶ ἐξετάζει τὸν μακρὸν τῆς ἐκκλησίας βίον ἀπὸ πασῶν τῶν ἐπόψεων, ἐκτείνων τὰ ὅρια τῆς ἐκκλησι. ἱστορίας καὶ περιλαμβάνων ἐν αὐτῇ οὐ μόνον τὰ τοῦ καθαρῶς ἐκκλησι. βίου, ἀλλὰ καὶ πᾶν ὅ,τι ὡς προῖον τοῦ χριστιανικοῦ πνεύματος ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ ἐν τῇ νομοθεσίᾳ, τῇ φιλολογίᾳ καὶ τῇ τέχνῃ τῶν χριστιανικῶν λαῶν. Ὁ Χάτζε διὰ τὸ περιεκτικὸν καὶ πυκνὸν τοῦ ὕψους του δύναται νὰ ὀνομασθῇ ὁ Θουκυδίδης τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας. Ἐνίοτε προσλαμβάνει τὸ ὕψος του χαρακτηρηγριφῶδη, διότι ὑπαινίσσεται τὰς πηγὰς, προὔποθέτει δὲ ἀναγνώστην ἔχοντα γνώσιν τῶν πραγμάτων. Διὰ τοῦτο εἶπον ὅτι ἔγραψε μᾶλλον χάριν καθηγητῶν ἢ χάριν μαθητῶν. Οἱ μαθηταὶ ἐν Γερμανίᾳ προτιμῶσι χάριν τῶν ἐξετάσεων αὐτῶν μᾶλλον τὸ ἐγχειρίδιον τοῦ Κορντς διὰ τὸ σύντομον καὶ τὸ σαφές αὐτοῦ. Ἄλλοι γράψαντες ἐκκλησιαστικὰς ἱστορίας εἶναι ὁ Νεϊδνερ, ὁ Γκέρικε, ὁ Χάσσε, ὁ Ἐβραοδ, ὁ Μέλερ, ὁ Χάρενβαχ, ὁ πολυμαθὴς Νίππολδ, ὁ συγγραφεὺς νῦν τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν τοῦ 19 αἰῶνος, καὶ ὁ Ἐρτσογ, ὁ ἐκδούς καὶ τὴν μεγάλην Θεολογικὴν Ἐγκυκλοπαιδείαν, εἰς 18 τόμους, ἐν ᾗ συνειργάσθησαν οἱ ἐπιφανέστατοι τῶν συγχρόνων Γερμανῶν θεολόγων καὶ ἦτις περιέχει τὰ πορίσματα τῆς σημερινῆς γερμανικῆς θεολογικῆς ἐπιστήμης. Τοιαύτη κύριοι εἶναι ἡ μεγαλοπρεπὴς εἰκὼν τῆς γερμανικῆς θεολογίας. Ἐχων ἐνώπιόν μου ἀκροατάς κατὰ τὸ πλεῖστον μὴ ἐξ ἐπαγγέλματος θεολόγους, ἠρέσθην μόνον εἰς γενικωτάτας τινὰς γραμμάς. Καὶ ὁμως πιστεύω ὅτι τὰ ρηθέντα ἀρκοῦσιν ἵνα δώσωσιν ἐννοιάν τιναν τῆς γιγαντιαίας ἀληθείας καὶ καταπληκτικῆς ἐπιστημονικῆς ἐργασίας τῆς γενομένης κατὰ τὸν παρόντα ἰδίως αἰῶνα ἐν τῇ γερμανικῇ θεολογίᾳ. Σπανίως ἐν τῷ χριστιανικῷ κόσμῳ ἤκμασε τοσοῦτον ἡ χριστιανικὴ θεολογία. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία μόνον δύο ἄλλας ἐποχὰς ὁμοίας ἀκμῆς δύναται νὰ ἐπιδείξῃ, τὴν ἐποχὴν τοῦ Γ' καὶ Δ' αἰῶνος, καθ' ἣν ἤκμασεν ἡ ἑλληνικὴ χριστ. θεολογία, ὅτε διέπρεπον αἱ μεγάλαι θεολογικαὶ σχολαὶ τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ Ἀντιοχείας, ἐπέλαμψαν δὲ

καὶ ἐφώτισαν τὸ νοητὸν στερῶμα τῆς ἐκκλησίας ἀσπέρεις πολύφωτοι, ὁ Ἰουστίνος, ὁ Κλήμης, ὁ Ὠριγένης, ὁ Ἀθανάσιος, ὁ Βασίλειος, οἱ Γρηγόριοι καὶ ὁ Χρυσόστομος, οὓς ἠκολούθουν οἱ ἐν τῇ δύσει λατῖνοι θεολόγοι, Ἀμβρόσιος, Ἰερώνυμος, Αὐγουστίνος καὶ λοιποὶ, καὶ τὸν ΙΖ' αἰῶνα, ὅτε ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ', αἰτίνες εἶναι ὡς γνωστὸν ὁ χρυσοῦς αἰὼν τῆς γαλλικῆς φιλολογίας, ἐλάμπρυναν τὴν γαλλικὴν ἐκκλησίαν οἱ μεγάλοι ῥήτορες Βοσσετός, Βουρδαλοῦ, Μασιλλὼν, Φενελὼν, ὁ φιλοσοφικώτατος Πασχάλ καὶ ὁ γλαφυρώτατος ἐκκλησιαστικὸς ἱστορικὸς Φλερῦ. Ὑπάρχει ὅμως ἡ μεγάλη διαφορὰ, ὅτι οἱ νῦν μεγάλοι γερμανοὶ θεολόγοι ἔχουσιν εἰς τὴν διάθεσιν τῶν τελειότερα μέσα, τὰ φῶτα τῶν νεωτέρων χρόνων, τὴν τελευταίαν καταπληκτικὴν ἀνάπτυξιν πασῶν τῶν ἐπιστημῶν. Ἡ μεγάλη αὕτη ἀκμὴ τῆς γερμανικῆς θεολογίας ὀφείλεται κατὰ μέγα μέρος εἰς τὴν πλήρη ἐλευθερίαν τοῦ λόγου, ἣν μετὰ θρησκευτικῆς εὐλαθείας σέβονται αἱ γερμανικαὶ κυβερνήσεις. Ἀνάπτυξις καὶ ἀκμὴ ἐπιστήμης ἀνευ ἐλευθερίας εἶναι ἀδύνατος. Τὸ δένδρον τοῦτο τῆς ἐπιστήμης ἔχει ἀνάγκην τῆς ἀπὸ τῆς ἐλευθερίας ἀποπνεούσης αὔρας. Βεβαίως ἡ πλήρης ἐλευθερία τῆς ἐπιστήμης ἔχει τοὺς κινδύνους της, ἐπιφέρει ἐνίοτε ἐκ καταχρήσεως καὶ παρεκτροπᾶς, ἀλλὰ τὰ κακὰ ταῦτα εἶναι ἐλάχιστα ἀπέναντι τῶν ἐκ τῆς ἐλευθερίας ἀγαθῶν. Ἐπειτα ἡ ἐπιστήμη εἶναι ἱκανὴ αὕτη νὰ περιστέλλῃ τὰς ἐαυτῆς παρεκτροπᾶς. Τοὺς παρεκτρεπομένους ἐλέγχουσιν οἱ ἄλλοι ἐπιστήμονες. Εἶναι ἀληθέστατον καὶ βαθύτατον ὅ,τι ὁ Τάκιτος εἶπεν *malo periculosam libertatem quam tutam servitutinem*, προτιμῶ τὴν κινδυνώδη ἐλευθερίαν τῆς ἀσφαλοῦς δουλείας. Ἐνεκα τῆς ἀκμῆς ταύτης λοιπὸν τῆς γερμανικῆς θεολογίας δικαίως ἀποβλέπουσιν οἱ ἀπανταχοῦ τοῦ κόσμου θεολόγοι πρὸς τὴν Γερμανίαν. Εἶναι ἀδύνατον νὰ θεολογήσῃ τις σοβαρῶς σήμερον ἀγνωστὰς τὰς σπουδαιότητας ἐν τῇ σφαίρᾳ ταύτῃ ἐπιστημονικᾶς ἐργασίας τῶν Γερμανῶν. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ Ἕλληνες θεολόγοι σπεύδουσιν εὐλόγως εἰς Γερμανίαν πρὸς τελειοποίησιν τῶν θεολογικῶν σπουδῶν των. Δὲν δύνανται βεβαίως οἱ Ἕλληνες θεολόγοι οὐδὲ πρέπει τυφλῶς καὶ ἀπροσέκτως νὰ παραλαμβάνωσιν ὅ,τι ἂν τύχῃ παρὰ τῶν Γερμανῶν θεολόγων. Ἐκάστη ἐκκλησία ἔχει τὸ ἴδιον πνεῦμά της, τὸν ἴδιον χαρακτῆρά της, τὰς ἰδίαις παραδόσεις της καὶ τὰς ἰδίαις ἀνάγκας της. Διὰ νὰ ἐνεργήσῃ δέ τις τελειορῶς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ του ὡς θεολόγος, πρέπει νὰ ἐμφορῇται τοῦ πνεύματός της καὶ νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψιν τοῦ τὰς ἀνάγκας αὐτῆς. Διὰ τοῦτο ὁ Ἕλλην θεολόγος ὡς μέλῃσσα ἀκολουθῶν τὸ τοῦ Παύλου «πάντα δοκιμάζετε, τὸ καλὸν κατέχετε» (Α' Θεσσ. Ε. 21) δέον νὰ προσοικειῶται ἐκ

τῶν ξένων θεολόγων μόνον ὅ,τι συνάδει τῷ πνεύματι τῆς ἐκκλησίας του καὶ δύναται νὰ ᾔται χρησίμους αὐτῇ. Ἡ ἐλληνικὴ ὀρθόδοξος θεολογία ἔχει βάσιν τὰς Γραφὰς καὶ τοὺς κλεινοὺς αὐτῆς πατέρας, οὓς καὶ αὐτοὶ οἱ Γερμανοὶ σήμερον θαυμάζουσιν καὶ ἐπωφελοῦνται. Δὲν δύναται ὅμως νὰ ἀγνοῇ καὶ νὰ μὴ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν καὶ τὴν μεταγενεστέραν θεολογικὴν ἀνάπτυξιν τῶν χριστιανικῶν λαῶν, διότι δὲν πρέπει νὰ λησμονῇ, ὅτι ζῶμεν κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα. Ἐν τῇ παρόδῳ τοσούτων αἰῶνων ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν πατέρων δὲν ἔμεινε στάσιμον τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα· ἐτετέλεσθησαν τοσαῦτα πρόοδοι, ἡ ἀνθρωπίνη ἐπιστήμη ἀνεπτύχθη ἔκτοτε καταπληκτικῶς μάλιστα κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας. Ταῦτα πάντα δὲν δύναται νὰ μὴ ἔχῃ ὑπ' ὄψιν ἡ ἐλληνικὴ θεολογία. Οὕτω δὲ ἀφ' ἐνός φωτιζομένη ὑπὸ τοῦ φωτός τῶν μεγάλων Ἑλλήνων ἐκκλησιαστικῶν διδασκάλων τοῦ Γ' καὶ Δ' αἰῶνος, ἀφ' ἐτέρου δὲ παρακολουθοῦσα καὶ τὰς προόδους τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης, ἰδίως τῆς νεωτέρας θεολογίας καὶ πρὸ πάντων τῆς γερμανικῆς, καὶ προσοικειομένη ἐκ ταύτης ὅ,τι τῷ πνεύματι τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας καὶ ταῖς ταύτης ἀνάγκαις συνάδει, θέλει δυνηθῇ σὺν Θεῷ καὶ ἡ νεωτέρα ἐλληνικὴ θεολογικὴ ἐπιστήμη κατὰ μικρὸν νὰ ἀναβιώσῃ πάλιν καὶ ἀκμάσῃ ἐκ νέου, ἀναδεικνύουσα νέους πάλιν φωστῆρας, ὡς ἀνέδειξεν αὐτοὺς ἄλλοτε. Τοῦτο εὐχόμενος ἀπὸ καρδίας πρὸς δόξαν τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν καὶ τοῦ ἔθνους, καταπαύω τὸν λόγον.

Α. ΔΙΟΜΗΔΗΣ ΚΥΡΙΑΚΟΣ

ΥΓΕΙΑ ΚΑΙ ΥΓΙΕΙΝΗ

Τὸ μικρόβιον τῆς ἱμφλουέντζας

Ἡ ἑταιρία τῶν ἱατρῶν τοῦ νοσοκομείου Charitée συνεδρίασεν ἐν τῷ νέῳ ἀμφατηρίῳ τοῦ Ἰνστιτούτου τοῦ Κώχ διὰ νὰ λάβῃ ἐν εὐρυτέρῳ κύκλῳ ἱατρῶν καὶ καθηγητῶν αὐθεντικὰς πληροφορίας περὶ τοῦ τῶς ἀνακλυφθέντος μικροβίου τῆς ἱμφλουέντζας. Ὁ εὐρὼν τοῦτο, ἱατρὸς τοῦ ἐπιτελείου Dr. Richard Pfeiffer, διευθυντῆς τοῦ ἐπιστημονικοῦ τμήματος ἐν τῷ Ἰνστιτούτῳ τοῦ Κώχ, ἔδωκεν ἀπλὴν περιγραφὴν τῆς ἱστορίας τῆς νεωτάτης ταύτης ἱατρικῆς ἐφευρέσεως καὶ παρετήρησεν, ὅτι ἡ αἰτία, ἔνεκα τῆς ὁποίας κατὰ τὴν ἐπιδημίαν τῆς ἱμφλουέντζας τοῦ 1889 οἱ βακτηριδιολόγοι ἐρευνηταί, μ' ὅλην τὴν δραστηρίαν ἐρευνᾶν, δὲν εὗρον τὸ αἷτιον τῆς ἀσθενείας ταύτης, εἶνε, ὅτι τὸ μικρόβιον ἔνεκα τῆς σμικρότητος αὐτοῦ διέφυγε τὴν παρατήρησιν. Τῇ 29 Νοεμβρίου π. ἔ. ἤλθον οἱ πρῶτοι ἐξ ἱμφλουέντζας προσδληθέντες εἰς τὸ τμήμα τῶν ἀσθενῶν τοῦ Κώχ καὶ ὁ καθηγητῆς Κώχ ἀνέθεσεν εἰς τὸν Dr. Pfeiffer τὴν ἐξερεύνησιν τοῦ αἵτιου τῆς ἐπιδημίας ταύτης.

Ἡδὲ περὶ τὰ μέσα Δεκεμβρίου εἶχεν οὗτος τοσούτον προχωρήσει εἰς τὰς ἐργασίας του, ὥστε ἡδύνατο νὰ λάβῃ καθαρὰς καλλιέργειας τοῦ μικροβίου τούτου, ἀλλὰ τὸ ἀποτέλεσμα δὲν ἦτο ἔτι ὥριμον